

Vesna Ličer

ZADNJI VZDIHLJAJ GORIŠKEGA SVILOGOJSTVA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Četudi svilogojstvo na Goriškem po drugi svetovni vojni ni imelo več velikega gospodarskega pomena, je zanimivo za obravnavo, saj v marsičem odslikuje habitus časa. V Jugoslaviji so vzporedno s povojno obnovo izvajali drugo fazo socialistične revolucije, katere težišče je bilo v gospodarstvu. S prvo petletko so predvidevali razvoj industrijskega sektorja, za katerega je bilo treba zagotoviti lastne surovine. Tako je postalo svilogojstvo pomembno za razvoj tekstilne industrije.

Leta 1948 so na Rafutu, nekdanjem predmestju Gorice, ustanovili svilogojno postajo, ki je imela nalogo ponovno obuditi gojenje sviloprejk v Primorju. Konec leta so jo premestili v upravne prostore državnega posestva v Ozeljanu (ARS: t. e. 7). Postaja je do leta 1956 delovala pod okriljem Uprave živinorejske službe Ministrstva za kmetijstvo, potem pa pod Okrajno združeno zvezo s sedežem v Šempetru. Vodja Svilogojne postaje je bil Evgen Mayer, pred tem uslužbenec Okrajnega ljudskega odbora (OLO) Gorica. Po rodu je bil z veleposestva v Ložah in je po vojni živel na Rafutu.¹ Bil je zelo naklonjen socialističnemu sistemu in je v svojih poročilih o delu Ministrstvu za kmetijstvo LRS večkrat namenjal kritiko predvojnemu kapitalističnemu sistemu, ki je dovoljeval špekulacije odkupovalcem svilenih zapredkov na račun kmetov. Po njegovih zapisih so odkupovalci sprva pospeševali produkcijo, ko pa se je ta dvignila, so odkupne postojanke zaprle svoja vrata in kmetje kokonov niso več mogli prodajati (ARS: t. e. 7). Značilnost socialističnega sistema pa je bila, da je država določila enotne prodajne pogoje.

Tesen Mayerjev sodelavec je bil Andrej Mikluž, ki je bil zadolžen za organizacijo svilogojstva na območju Vipavske doline in Krasa. Po drugi vojni je po nalogu OLO Gorica, odseka za kmetijstvo, organiziral drevesnico in trsnico ter postal upravnik državnega posestva v Ozeljanu (Petejan, Silič, Špacapan). Imel je tovrstno znanje in izkušnje iz predvojnega obdobja, ko je bil zaposlen kot kmetijski pospeševalec. Po pripovedi njegove hčere, Irene Petejan, rojene Mikluž, je na začetku leta 1947 z družino ilegalno prebegnil iz Sovodenj, iz cone A v cono B in se nastanil v Ozeljanu na Livišču, kjer je bil tudi sedež uprave. Petejanova je bila od februarja 1947 tam zaposlena kot administrativna pomoč, kot je navedla iz svojega dnevnika. Spominjala se je, da je bilo po priključitvi Primorske k Jugoslaviji na državnem posestvu zaposlenih 170 ljudi, ki so se ukvarjali z različnimi kmetijskimi panogami, med drugim tudi s svilogojstvom. Na razpolago je bilo veliko murvinih dreves, tudi novonasajenih. Mayer in Mikluž sta skrbela za organizacijo svilogojstva, vodila izobraževalna srečanja na terenu in tekom sezone obiskovala posamezne rejce. Za slednje je bil zadolžen predvsem Mikluž (Petejan, Silič, Jerončič, Fornazarič), ki je službene poti opravljal najprej s kolesom, nato pa je dobil službeno vozilo – »motorin«. Mayer je imel osebni avto, kar je bila tedaj velika redkost.

Iz arhivskih dokumentov je razvidno, da je bil leta 1949 Mayerju dodeljen še en »kader za pomoč pri organizaciji množične gojitve sviloprejk v slovenskem Primorju«. To je bil Joško Petrovič, rojen leta 1889 v Selu na Krasu, tedaj stanujoč v Medani v Brdih (ARS: t.e. 7). V dopisu Uprave živinorejske službe Ministrstva za kmetijstvo LRS, naslovljenemu na Krajevni ljudski odbor (KLO) Medana, piše, da se je Petrovič ponudil ministrstvu za pomoč pri množičnem gojenju sviloprejk in jih zanima, če je za to sposoben. Odgovor KLO-ja se glasi pritrdilno, četudi omenjajo njegovo politično neprimernost (PANG, Fond KLO Medana: t. e. 3 (a. e. 12)). Petrovič je bil kapelnik že pred vojno in je po vojni po različnih krajih ustanavljal godbe na pihala. Alojz Vuga se spominja kapelnika iz svojega otroštva v Biljani v Brdih, kjer je gojil sviloprejke ter služboval kot poštar. Zaradi njih naj bi imel alergijo, porumenelo kožo. Po

¹ Rafut leta 1952 preimenujejo v Pristavo, slednje poimenovanje najdemo že v franciscejskem katastru.

pripovedi Jožefa Mariniča iz Biljane, s hišne številke 28, kjer se po domače reče Na Župi, so v petdesetih letih v tej vasi »rovnali kavalirje« pri šestih hišah (Arhiv SEM, popisni listi 10/3 1953: 8). Petrovič je bil na začetku petdesetih let v Vrhpolju, kjer je ustanovil »pleh muzikoo« in edini gojil sviloprejke. Otroci in fantje so mu pomagali nabirati listje z murv, ki so tedaj še rastle ob njivah in na koncu vrst v vinogradih. Svilogojstvo v Vrhpolju so sicer opustili že pred drugo vojno.² Lojze Koren se je Petroviča spominjal z Goč, kjer je prav tako organiziral godbo na pihala.

Anica Kenda, rojena Orešnik, se spominja svilogojstva na kmetijski šoli na državnem posestvu Lože, kjer je bila okrog leta 1952 ali 1953 na obisku z Oddelkom za gospodarstvo OLO Gorica. Kakor je povedala, so gojili sviloprejke v veliki dvorani na lesenih stojalih v nadstropja naloženih z dolgimi lesami. Pokazali so jim, kako jih krmijo z murvinim listjem, pri čemer so sviloprejke ustvarjale značilen hršč.

Septembra leta 1947 je bil v Novem Sadu sestanek svilogojskih strokovnjakov iz vseh zveznih republik, na katerem so določili najnižjo odkupno ceno, in sicer 80 din za kilogram kokonov. Naslednje leto Mayer poroča, da ta cena ni več ustrezna, vendar bo zadnjo besedo dala tekstilna industrija. V poročilu iz leta 1947 navaja število murvinih dreves po *Catasto agrario per la provincia Gorizia* (Kmetijski kataster za Goriško pokrajino) iz leta 1929 – za Brda 6.309, Gorico 25.542, Miren 27.792, Renče 4.048, Komen 798 in Temnico 975 murvinih dreves, vsega skupaj 65.464. Ocenjuje, da so neugodne razmere v predvojnem svilogojstvu, vojna in povojne politične razmere zmanjšali število dreves približno za polovico: »Mnogi nasadi so se uničili, kar je ostalo, je brez vsake nege prepuščeno samo sebi.« Piše tudi, da je kmetom dobro poznano gojenje sviloprejk, »reprodukcijo murvinih dreves pa bi lahko prevzela drevesnica državnega posestva Ozeljan« (ARS: t. e. 7).

Najbližja odvijalnica svile je po drugi vojni ostala v Krminu v Italiji in zato rejci brez najnujnejših tehničnih naprav (Drobež 1955: 4). V preteklih zgodovinskih obdobjih je bilo očitno, da so med drugim tudi odvijalnice pogojevale obstoj svilogojstva. Slovenski del Goriške je ostal tudi brez sušilnic za kokone, ki so bile nameščene v Krminu/Cormons, Fari/Farra d'Isonzo in v Červinjanu/Cervignano ter brez »tam ustanovljenih vzornih vališč za seme sviloprejk« (ARS: t. e. 7). Jajčeca sviloprejk je Svilogojna postaja uvažala iz Italije. Do leta 1952 so ga rejci naročali preko KLO-jev, nato preko zadrug, kjer so prejeli tudi navodila za rejo. To so potrebovali le začetniki, ne pa tiste družine, v katerih je bilo svilogojstvo tradicija. Mayer se je zglasil po zadrugah in na osnovnih šolah, da bi spodbudil odrasle in otroke za panogo. Propagando je delal posebno po šolah tako imenovanih svilogojskih KLO-jev.

Za prvo leto svilogojstva na Goriškem, leto 1949, je Mayer na osnovi izračuna razpoložljivih murvinih dreves najprej predvidel 100 unč sviloprejkinega »semena« – izvaljenih gosenic, za celotno Slovensko primorje, to število pa je naknadno zmanjšal. Zapisal je, da se zmanjšuje število murv, njihova razstresenost in oddaljenost pa ne dopuščata racionalnega izkoriščanja. Še po drugi svetovni vojni so za merjenje količine sviloprejk uporabljali staro mersko enoto unčo. V eni unči je bilo 40.000 do 50.000 jajčec oziroma t. i. »semena«. Srednje velik rejec si je lahko privoščil eno unčo »semena«, ki je leta 1952 dala v povprečju 68 kg svilenih zapredkov. Leta 1953 se je donos kokonov na unčo »semena« dvignil na približno 70 kg (Drobež 1954: 10).

Iz pripovedi informatorjev povzemam, da so svilogojci iz goriške okolice, Soške doline in Brd dostavljali pridelek svilenih kokonov najprej na Rafut (Jerončič), nato pa v kmetijsko zadrugo v Šempeter (Silič, Jerončič, Fornazarič, Valentincič). Na Krasu so jih zbirali v Kostanjevici (Lozej), srednja Vipavska dolina pa je imela zbirno bazo v Ajdovščini. Prvotno določena rajonizacija z zbirnimi bazami (ARS: t. e. 7) se očitno ni obnesla in svilogojci so bili primorani tovoriti svoj pridelek iz oddaljenih krajev, kar je najverjetneje še zaviralo razmah svilogojstva.

² Informacije mi je po pripovedi svojega očeta posredovala Tomažičeva.

Svilogojstvo so spodbujali predvsem v ravninskem predelu, kjer spomladanski mraz preprečuje razvoj sadjarstva in vinogradništva, in sicer v spodnji Vipavski dolini – v Renčah, Biljah, Mirnu, Vrtojbi ter v ožji okolici Nove Gorice do Šempasa, Črnič in Batuj. Izrazite vinogradniške in sadjarske okolišje so iz tega izključili, kajti svilogojstvo bi oviralo delo v teh panogah, predvsem intenzivno spomladansko škropljenje trt in nabiranje češenj. Mayer je ugotavljal, da je za svilogojstvo zelo primeren Kras, kjer bi murva v boljših legah lahko služila tudi za pogozdovanje. Prav tako je zagovarjal prednost murvinih zaščitnih pasov proti burji pred topolovimi. Ugodni pogoji za razvoj svilogojstva so bili po njegovem mnenju tudi v južnih pobočjih in dolinah pod Ligom in Kambreškim. Murva je namreč odporna proti suši, toči in mrazu ter primerna za pogozdovanje območja s tanko plastjo rodovitne zemlje. Mayer v svojem pisanju izpostavlja izredno prilagodljivost murve na različne pogoje rasti, in sicer da murva uspeva kot srednje visoko, ali nizko drevo, kot ograja, ali v obliki strnjene nasada. Pravi, da je v zadnjem času zelo napredovala proizvodnja umetne svile, vendar še zdaleč ni dosegla tiste kakovosti, da bi zmogla izpodrinuti naravno. Poudarja izredno uporabnost naravne svile kot izolacijskega materiala v elektrotehniko, lahkega materiala za aeronavtiko (za padala) ter kot prijetnega in toplega oblačila. Omenja tudi uporabnost svilenih odpadkov – »falope«, kar so dvojniki, poškodovani kokoni ter notranji svileni ostanek kokona. Iz tega lahko nastane »svila, tekstil za široko potrošnjo delavskega ljudstva«. Tako argumentira smotrnost spodbujanja svilogojstva in plasiranja svile na jugoslovansko tržišče (ARS: t. e. 7).

Svilogojska postaja je oktobra 1948 pooblastila svilogojske KLO-je, da podajo poročilo o stanju murv na njihovem območju. V nadaljevanju omenjam posamezne zapise, ki se nahajajo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Iz Plav je prišlo sporočilo, da teh dreves na njihovem ozemlju ne beležijo. Mayer je zagrozil, naj ponovno preverijo in sporočijo obstoječe stanje, sicer se bodo prišli sami prepričati (PANG, Fond KLO Vojsčica: t. e. 2 (a. e. 10), I/19–209). Očitno mu je bilo znano, da to ne ustreza dejanskemu stanju. Murve v Plavah so tedaj resnično še obstajale. Inga Miklavčič Brezigar se iz svojih otroških dni spominja murv ob cesti iz Plav v Ložice in pred posameznimi hišami v vasi. Kakor je povedala so med leti 1958 in 1960 predvsem otroci, pa tudi njihovi starši, gojili sviloprejke.

Na območju KLO Vojsčica so zabeležili 213 murv. Spomladi leta 1949 je ta KLO naročil na »Svilogojstvo, Gorica = Šempeter (Državna vrtnarija)« 3 unče izvaljenih gosenic. Od tega kar 2 za KLO Vojsčica, preostalo za tri rejce – za Franca Zavadlala na hišni številki 62 pol unče, za Ivana Rogeljo na številki 49 ¼ unče, enako tudi za Franca Jurna na številki 53. Iste jeseni so naročili gosenice za naslednjo pomlad in sicer 4 unče za KLO in dva rejca – Franca Zavadlala in Ivana Rogeljo, ki sta naročila vsak po pol unče. Kot je navedeno, je tudi spomladi leta 1950 svilogojska postaja še sprejemala naročila za sviloprejke.

Aprila 1950 je Poverjeništvo za kmetijstvo OLO Gorica od KLO-jev zahteval natančen popis murv po lastnikih. KLO Vojsčica je izdelal seznam, iz katerega je razvidno, da je imel največ murv v Vojsčici, 40, Franc Zavadlal, 25 Franc Juren, 16 murv Jožef Masten s številke 60, 15 Jožef Štolfa s številke 17. Po 10 murv so imeli Ivan Rogelja, Miroslav Pahor s številke 29 in Ivan Spačal s številke 13, po 7 murv Karel Lozej s številke 15 in Miroslav Pirc s številke 23, po 6 murv Alojz Milanič s številke 64 in Jožef Spačal s številke 67, ostali lastniki so imeli po 5 murv in manj. Zabeležili so skupaj 41 lastnikov in 231 murv (PANG Fond KLO Vojsčica: t. e. 2 (a. e. 10), I/22-597, I/10-208). KLO Ajševica je javil, da na njihovem območju beležijo le pet posameznih dreves (PANG Fond KLO Ajševica 1944-52: t. e. 1 (a. e. 10), 423), kar pa tudi ni ustrezalo dejanskemu stanju (Špacapan).

Vendar so nekateri lastniki po drugi svetovni vojni sekali murve, ker že več let niso gojili sviloprejk in jih tudi niso več želeli gojiti. Les so uporabili za kurjavo, ki je je primanjkovalo posebno v ravnini. Oblastni ljudski odbor (ObLO) za goriško oblast v Postojni je dal navodilo Okrajnemu izvršnemu odboru (OIO) Gorica, ki je nato februarja 1950 pozval vse KLO-je, naj obvestijo kmetovalce »na krajevno običajen način, naj prenehajo s tem početjem, v obratnem slučaju bomo kršilce klicali na odgovornost« (PANG, Fond OLO Gorica: t. e. 116/1,

602/2). Na ta dopis se je oglasil KLO Srednji Lokovec, da na njihovem območju »murovna ne uspeva« (PANG, Fond OLO Gorica: t. e. 116/1, 602/3). Leta 1950 je OIO Gorica poročal Ministrstvu za kmetijstvo LRS, da so na njegovem območju našeli 6.029 murv, od tega 5.200 dobro razvitih. Omenja tudi, da v ravnini murve povsod dobro uspevajo (PANG, Fond OLO Gorica: t. e. 116/3, 1409/4). Leta 1952 je ministrstvo izdalo odločbo o zaščiti murvinih nasadov.

V prvem letu gojenja sviloprejk so največ svilenih zapredkov pridelali na Krasu, sledilo je nižinsko območje Goriške – KLO-ji Vrtojba, Miren, Bilje in Renče, na tretjem mestu pa je bil severovzhodni del goriške okolice – KLO-ji Solkan, Kromberk (kraj Kromberk, Loke, delno Ajševica), Šempas, Črniče in Batuje. Zapisali so, da so v tolminskem rajonu v tem letu gojili sorazmerno malo sviloprejk, četudi je ta predel tako kot kraški primeren za svilogojstvo. Celotna produkcija kokonov v goriškem, sežanskem in tolminskem okraju je leta 1949 znašala 1.065,80 kg. Sviloprejke je vzgojilo 34 podjetij, zadrug, ustanov in dvajset posameznikov. Za sušenje so improvizirali lesno sušilnico v tovarni pohištva LIPA v Ajdovščini, zasilno skladišče pa v tamkajšnji osnovni šoli. Enajst zabojev z neto težo 497 kg sušenih kokonov so odpremili v odvijalnico v Novi Sad, v Predužje vojvodanske industrije svile (ARS: t. e. 7). Na začetku avgusta tega leta je Mayer naslovil dopis na vse KLO-je, kjer med drugim piše naj obvestijo svilogojce, da se bo izplačevanje nekoliko zavleklo, ker bodo »nakažali svilogojcem tudi tekstilno blago«.

Poverjeništvo za kmetijstvo pri OIO Gorica je leta 1950 sestavilo dopis z okrožnico Tekstilne tovarne Ajdovščina, v kateri piše, da morajo lastniki murv, ki ne gojijo sviloprejk, dati drugim na razpolago murvino listje. Cena za kilogram listja z enoletnimi šibami znaša 0,50 din. Navajajo cene za kokone glede na uredbo – za kokone prve kakovosti 100 din, druge 60 din in tretje 7 din za kilogram. Pišejo tudi, da bo tovarna za bone nudila tekstilno blago. V zaključku okrožnice je poziv »vsem masovnim organizacijam« naj pomagajo svilogojcem, »da bo proizvodnja čim večja. Čim večja je proizvodnja surovine, tem cenejši postane končni produkt. Tekmujmo za čimvečjo proizvodnjo!« (PANG, Fond OLO Gorica: t. e. 116/2, 1404/1).

Drobež v tem času piše za časopis *Ljudska pravica*, da so pogoji za svilogojstvo v goriškem, tolminskem in še posebno sežanskem okraju primerljivi s pogoji v Makedoniji in celo boljši kot v Srbiji in Vojvodini. Od več kot 100.000 dreves v Slovenskem primorju leta 1933 je po drugi svetovni vojni ostalo 22.810 dreves. V nadaljevanju članka navaja tudi, da naj bi bili zapredki iz Slovenskega primorja za 40 odstotkov kakovostnejši od tistih iz Srbije in Vojvodine. Drobež mi je povedal, da je imel z Mayerjem dolge in zanimive pogovore o svilogojstvu. Iz povedanega lahko domnevamo, da je bil Mayer njegov edini informator. Ker so tovrstni članki v *Ljudski pravici* pisani tudi v propagandne namene bi bil potreben kritičen pretres njihove vsebine. Dalje piše Drobež, da je leta 1952 100 unč »semena« dalo okrog 6.800 kg kokonov, za leto 1953 pa pravi samo, da zaradi slabega vremena ni bila najboljša letina, a so rejci kljub vsemu dosegli 70 kg svilenih zapredkov na unčo sviloprejk. Preveč dežja in slabo letino v letu 1953, ko je potekalo delo Orlove terenske ekipe³ v Brdih, omenja tudi Marinič iz Biljane. Drobež piše dalje, pri čemer očitno povzema navedbe Mayerja, da naj bi s svilogojstvom omogočili zaposlovanje prebivalstva, posebno žensk, v gospodarsko pasivnih krajih in tako izboljšali življenjske pogoje prebivalcev Krasa in predalpskega območja Goriške. Za hitrejši razvoj svilogojstva na Goriškem bi bil potreben inštitut, ki bi skrbel za preprečevanje bolezni sviloprejk. Potrebovali bi manjši laboratorij in drevesnico za poskuse, poleg tega hladilnik za prezimovanje »semena«, sušilnico in odvijalnik za kokone itd. (Drobež 1954: 10).

V tem času so morali lastniki murv, v primeru ko niso gojili sviloprejk, dati listje na razpolago svilogojcem. To se je uveljavilo kot splošno sprejeto pravilo (Černe, Silič). Svilogojstva so se lotevali tudi tisti, ki niso imeli svojih murv in so morali ponje več kilometrov stran. Viktor Černe iz Prvačine je dejal, da je bilo tedaj veliko sviloprejk in malo murv, zato so

³ Terenske ekipe Slovenskega etnografskega muzeja pod vodstvom ravnatelja Borisa Orla.

Kraševci prihajali ponje v Vipavsko dolino, tudi pred njihovo hišo, kjer je rastlo sedem murv: »Je bilo pod mus (obvezno) – če si jih imel, si jih moral dat.« Nato jih je oče posekal in na njihovo mesto zasadil fige.

Kdor je imel svoje murve, je bilo zaželeno, da je gojil tudi sviloprejke. Zanimiva je bila reakcija neke žene na Krasu, ko jo je njena sosedka, s katero sem se pred tem pogovarjala o svilogojstvu, poklicala, naj pride zaradi sviloprejk. Odgovorila je približno takole: *Ne, ne bom jih vzela*. Odreagirala je s spominom in čustvom, ki ga je ohranila iz svojega otroštva. Ko je prišla bliže, je tudi sama potrdila mojo domnevo. Mislila je, da še vedno ponujajo sviloprejke. Morda je njeno reakcijo spodbudil tudi čas mojega obiska, to je bilo v maju, ko so navadno delili jajčeca sviloprejk.

Prebivalstvo je doživelo povojno kmetijsko politiko tudi kot vsiljevanje novega sistema, diktature. Postopoma je država organizirala zadruga in obvezno združeno delo. Leta 1947 je predstavnik ljudske oblasti v uvodnem govoru skupščine Okrajne združne zveze Gorica povedal tudi, da morajo zadruga postati središče gospodarskega življenja na vasi (PANG, Fond Okrajne združne zveze Gorica: t.e. 1, 64/47–10). Kmetje so bili prisiljeni delati skupaj pri različnih kmetijskih opravilih pri posameznih kmetih. To je trajalo samo nekaj let (Peršič, Špacapan, Piculin). Obremenjeni so bili tudi z obveznimi oddajami in visoki davki, ki so se v petdesetih letih znižali, kasneje pa so jih v hribovitih predelih celo ukinili.

V začetku šestdesetih let je svilogojstvo začelo zamirati in zadnji odkup zapredkov naj bi bil leta 1965. Od tedaj je začela povsem zamirati tudi kultura murve. Ljudje so povedali, da so se malo pred tem v Italiji začele pojavljati »najlon« srajce, v katerih pa koža ni dihala (Furlan, Silič, Jerončič). Prav tako so se tedaj začeli ljudje množično zaposlovati v tovarnah. Od šestdesetih let dalje so kmetje posodabljali obdelovalne površine, stanovanjske in gospodarske objekte. Največji donos je prinašalo vinogradništvo in sadjarstvo. Z intenzivnim obnavljanjem zemljišč ter širjenjem vinogradov in sadovnjakov v ravnini se je spremenila podoba kulturne krajine. V dobrobit drugim kulturam so izsekavali murvine nasade. V sedemdesetih. letih so kmetje množično obnavljali kmetije, rigolali zemljo, tudi v ravnini nasadili vinograde in sadovnjake ter močno spremenili izgled polj. Kmetijska gospodarstva so se posvetila predvsem živinoreji, vinogradništvu in vinarstvu, sadjarstvu, gojenju krompirja in vrtnarstvu. Svilogojstvo kot postranska kmetijska panoga tudi za kmete, ki so se začeli specializirati, ni bila več finančno zanimiva.

LITERATURA IN VIRI

Arhiv Republike Slovenije. Svilogojstvo; Fond Ministrstva za kmetijstvo, t. e. 7.
 Arhiv Slovenskega etnografskega muzeja. 1953. Obrt in rokodelstvo – svilarstvo; Orlove terenske ekipe, popisni listi 10/3.
 Drobež, Marijan. 20. marec 1954. Za razvoj svilogojstva v Slovenskem Primorju; Ljudska pravica – Borba, 10. Ljubljana.
 Drobež, Marijan. 14. april 1955. Svilogojstvo na Primorskem pred desetletji in sedaj; Ljudska pravica – Borba, 4. Ljubljana.
 Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Fond KLO Ajševica, fond KLO Avče, fond KLO Branik, fond KLO Kal nad Kanalom, fond KLO Kostanjevica, fond KLO Medana, fond KLO Opatje Selo, fond KLO Vojsčica, fond KLO Zalošče.
 Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. 1950. Okrajni ljudski odbor Gorica, t. e. 116/1, 2, 3. Fond OLO Gorica.

INFORMATORJI

Viktor Černe, roj. 1938, Prvačina; T. z. 2. julij 2003
 Savel Fornazarič, roj. 1927 – um. 2006, Vogrsko (Jazbine); Terenski zapiski (T. z.) 12. december 2003

Rastislav Furlan, roj. 1937, Potoče; T. z. 2. april 2003
 Franc Jerončič, roj. 1923 v Kostanjevici, Lig (zaselek Melinki); T. z. 3. julij 2003
 Anica Kenda, roj. Orešnik 1934 v Polzeli, Čezsoča; T. z. 10. marec 2004
 Lojze Koren, roj. 1934, Budanje; T. z. 28. april 2004
 Jožef Lozej, roj. 1922 v Ivanjem Gradu; T. z. 3. junij 2004
 Inga Miklavčič Brezigar, roj. 1952, Opatija; T. z.
 Irena Petejan, roj. Mikluž 1926 v Sovodnjah, Nova Gorica; T. z. 16. julij 2003
 Adolf Peršič, roj. 1923 – um. 2005, Vitovlje (zaselek Užiče); T. z. 12. november 2003
 Danilo Piculin, roj. 1924, Golo Brdo; T. z. 17. avgust 2004
 Slavko Silič, roj. 1919, Orehovlje; T. z. 25. november 2003
 Aleksander Špacapan, roj. 1934, Ajševica; T. z. 18. marec 2004, 14. junij 2004
 Jožica Valentinčič, roj. Berlot 1927 v Morskem, Kanal; T. z. 14. november 2003, telefonski pogovor 11. december 2003